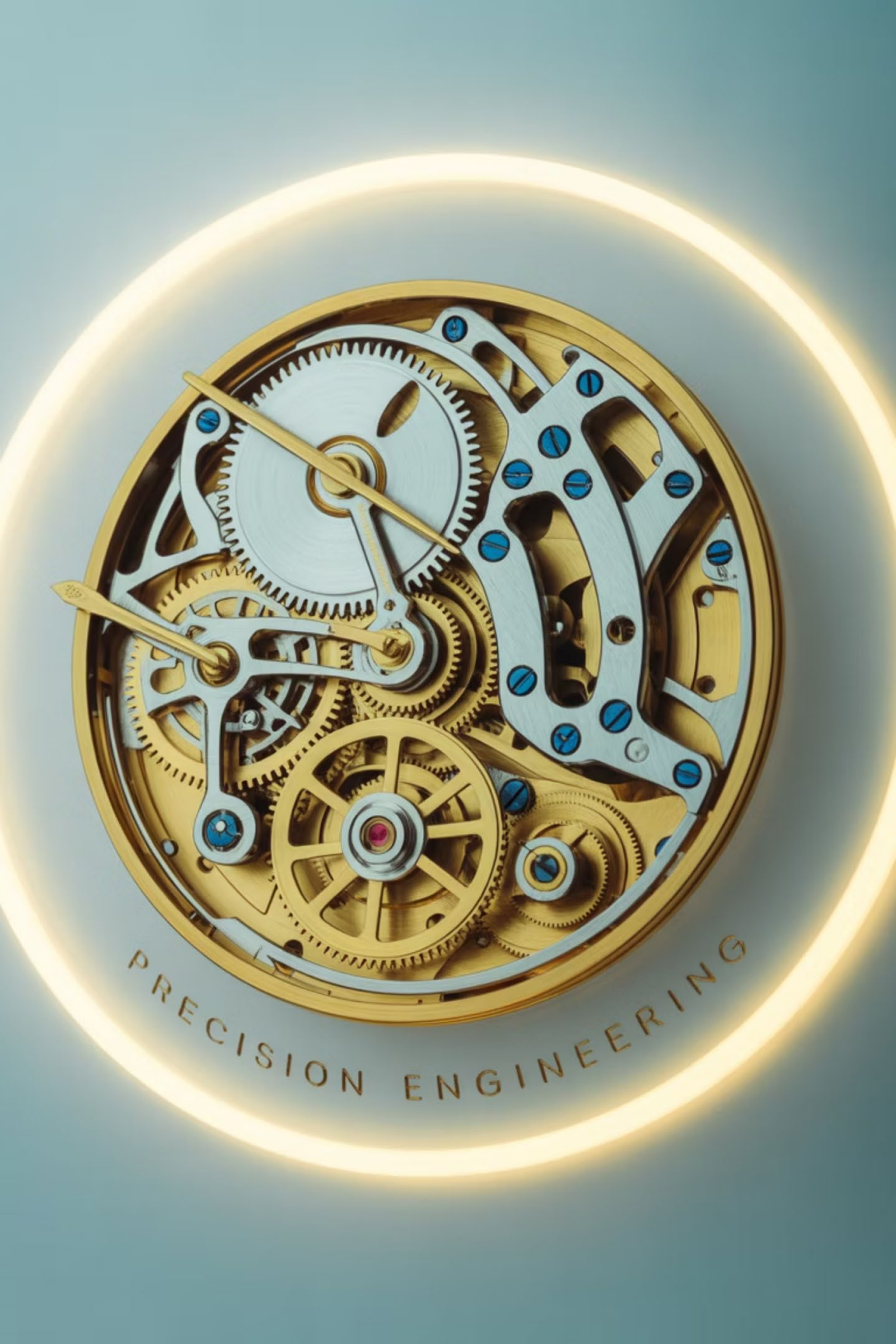

Система судів загальної юрисдикції України

Уявімо собі правосуддя як складний механізм годинника, де кожна шестерня має своє місце і призначення. Якщо бодай одна з них випаде, годинник зупиниться. Так само й система судів загальної юрисдикції в Україні — це не випадковий набір інституцій, а чітко вибудована ієрархія.

Правова основа судової системи

Конституція України

Основний закон держави, що встановлює фундаментальні принципи судоустрою

Закон "Про судоустрій і статус суддів"

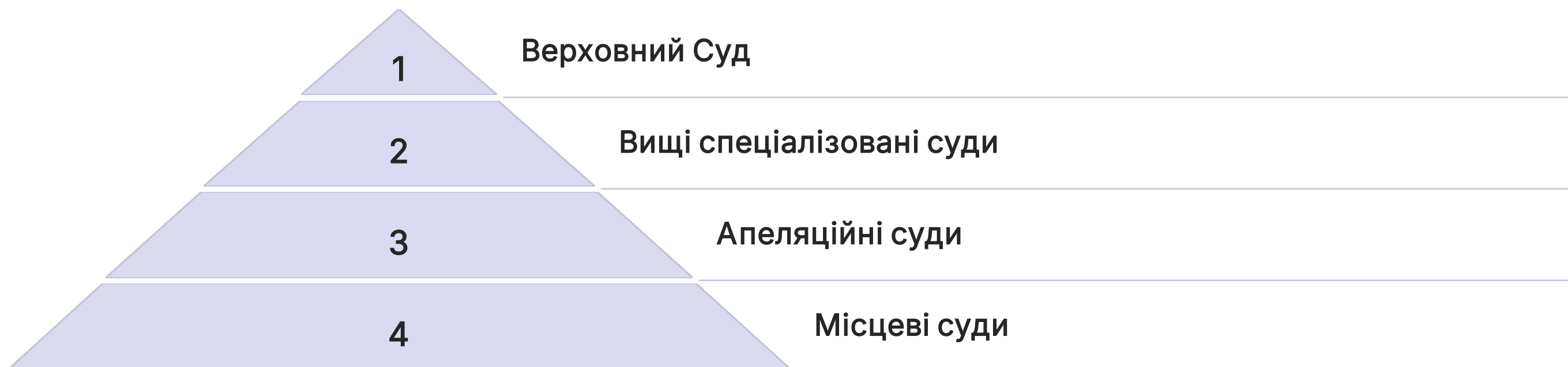
Детальне регулювання організації та функціонування судової системи

Закон "Про Конституційний Суд"

Спеціальне регулювання діяльності конституційної юрисдикції

Судову систему України складають суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України. Система забезпечує здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального та конституційного судочинства.

Структура системи судів загальної юрисдикції

Систему очолює Верховний Суд України як найвищий судовий орган. Кожна ланка має свої специфічні функції та повноваження, визначені законом.

Характеристики системи судів загальної юрисдикції

Єдність побудови

Система характеризується єдністю організаційних та функціональних зв'язків між усіма судовими органами

Органічна частина

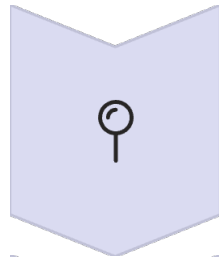
Суди загальної юрисдикції є невід'ємною складовою загальної державної судової системи

Ієрархічна структура

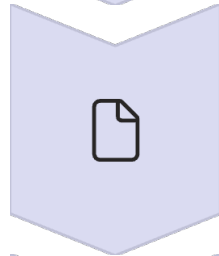
Вся система очолюється Верховним Судом України як найвищим судовим органом

Принципи побудови судової системи

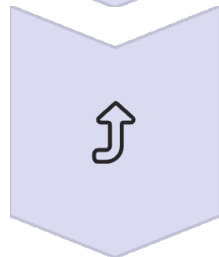
Територіальність

В кожній адміністративно-територіальній одиниці утворюються місцеві суди з відповідною юрисдикцією

Спеціалізація

Суди поділяються на загальні та спеціалізовані відповідно до специфіки юрисдикційних повноважень

Інстанційність

Система передбачає можливість перегляду судових рішень у вищих інстанціях

Єдність судової системи

Єдність системи судів загальної юрисдикції забезпечується комплексом взаємопов'язаних факторів:

Єдині засади організації

Всі суди діють за однаковими принципами та правилами

Єдиний статус суддів

Однакові вимоги та гарантії для всіх суддів системи

Обов'язковість правил судочинства

Єдині процесуальні норми для всіх судів

Єдність судової практики

Однакове застосування норм права всіма судами

Утворення, реорганізація та ліквідація судів

01

Ініціатива Президента

Проект закону вносить Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя

02

Розгляд у Верховній Раді

Парламент приймає рішення про утворення, реорганізацію чи ліквідацію суду

03

Визначення параметрів

Встановлюються місцезнаходження, територіальна юрисдикція та статус суду

Підставами для змін є: зміна системи судоустрою, забезпечення доступності правосуддя, оптимізація видатків або зміна адміністративно-територіального устрою.

Ланки судової системи

Перша ланка

Місцеві загальні суди (окружні) та місцеві спеціалізовані суди (господарські, адміністративні)

Друга ланка

Апеляційні загальні суди та апеляційні спеціалізовані суди в апеляційних округах

Третя ланка

Вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд України як найвищий судовий орган

Під ланкою розуміється сукупність однотипних судів з однаковою структурою, організаційною побудовою та повноваженнями на рівнозначних територіальних утвореннях.

Судові інстанції та їх функції

Суд першої інстанції

Уповноважений вперше приймати рішення по суті основних питань конкретної справи. З кримінальної справи - питання винуватості, з цивільної - доведеність позову.

Судова інстанція визначає повноваження суду при розгляді конкретної справи та позначає самотійну стадію проходження справи через різні суди.

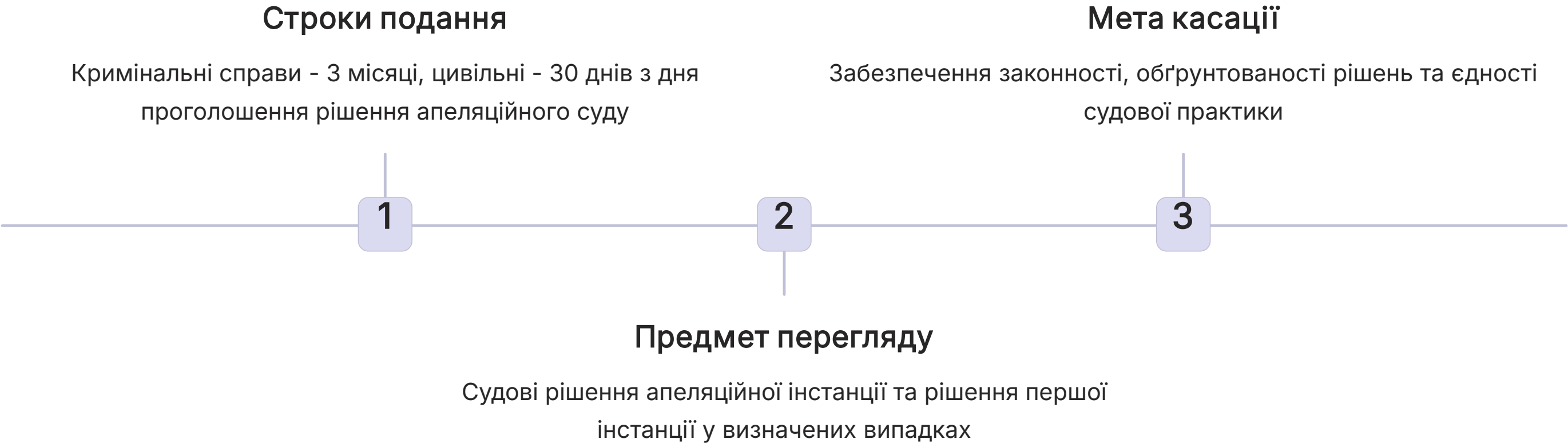
Суд апеляційної інстанції

Перевіряє законність та обґрунтованість рішень першої інстанції, які не вступили в законну силу. Розглядається колегією не менше трьох суддів.

Касаційна інстанція

Суд касаційної інстанції перевіряє законність та обґрунтованість рішень апеляційних судів та місцевих судів у визначених законом випадках.

Місцеві суди - перша ланка системи

Місцеві суди є першою, низовою ланкою судової системи. Вони складають переважну більшість судових органів і розглядають найбільшу кількість справ.

Окружні суди

Розглядають цивільні, кримінальні справи та справи про адміністративні правопорушення

Господарські суди

Спеціалізуються на розгляді господарських спорів між юридичними особами

Адміністративні суди

Розглядають спори між громадянами та органами державної влади

Підсудність місцевих загальних судів

Місцеві загальні суди мають широку юрисдикцію в різних галузях права:

Цивільні справи

Спори з цивільних, земельних, трудових, сімейних та житлових правовідносин

Кримінальні справи

Всі кримінальні справи як суди першої інстанції, зазвичай суддею одноособово

Адміністративні справи

Справи про адміністративну відповідальність, виборчі спори, справи щодо іноземців

Приклади з судової практики

Постанова ВС від 30.01.2019 № 14-463цс18

Якщо рішення ЄСПЛ встановлює порушення прав людини, це є підставою для перегляду національного судового рішення, навіть якщо воно формально відповідає національному законодавству.

Рішення КАС ВС від 25.04.2019 № 826/12123/18

Втручання держави у свободу мирних зібрань повинно бути пропорційним. Українські суди не можуть діяти відірвано від європейської практики.

Ці приклади демонструють, як Верховний Суд інтегрує міжнародні стандарти в українську правову систему та формує єдину судову практику.

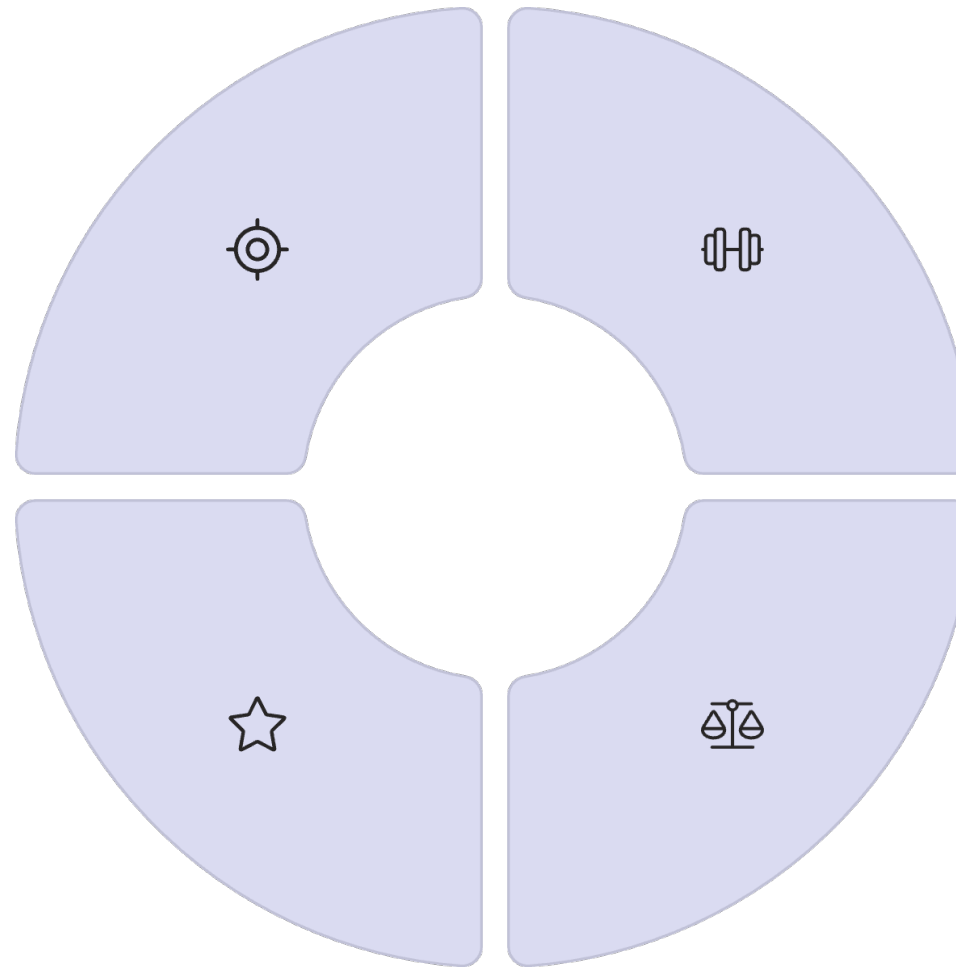
Принципи організації судової системи

Територіальність

Кожна людина має право знайти "свій"
суд поблизу місця проживання

Інстанційність

Право на оскарження є гарантією
справедливості

Спеціалізація

Суддя з господарських спорів не
розглядатиме кримінальні справи, і
навпаки

Єдність практики

Верховний Суд формує орієнтири для
нижчих інстанцій

Висновок: "Судова драбина" справедливості

Система судів загальної юрисдикції — це живий організм, де кожна ланка виконує свою функцію, та ієрархічна структура, яка забезпечує баланс між доступністю та професійністю.

Вона дозволяє особі почати боротьбу за свої права "знизу", але водночас гарантує, що у разі помилки на місцевому рівні — вищі інстанції виправлять її. Це своєрідна "судова драбина", де кожен щабель є важливим, а вершина — Верховний Суд — задає стандарти для всієї системи.

4

Ланки системи

Від місцевих до Верховного Суду

3

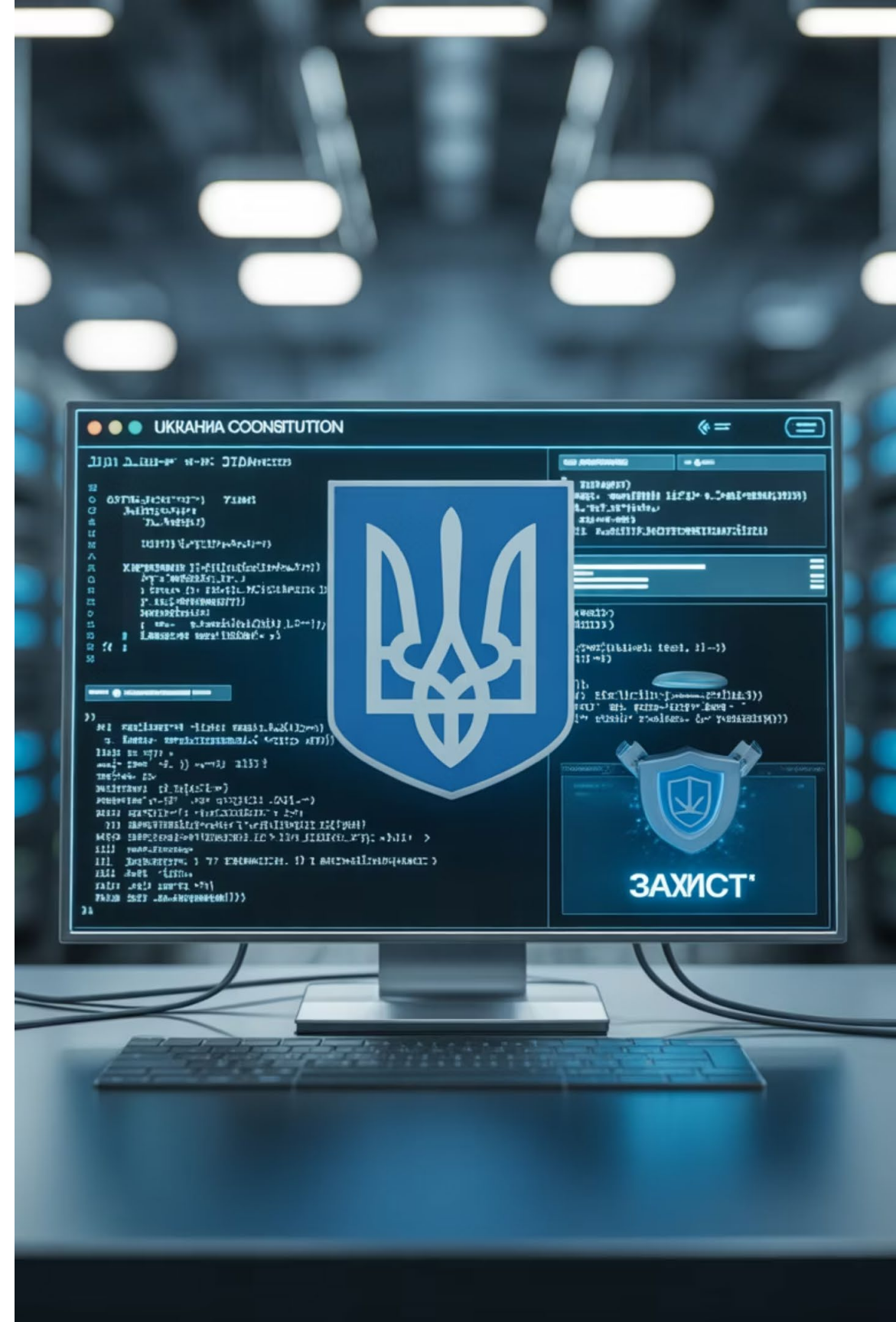
Інстанції

Перша, апеляційна, касаційна

Конституційний Суд України як гарант верховенства Конституції

Уявімо Основний Закон як «операційну систему» держави. Якщо в ній з'являються «збої» — закони, підзаконні акти чи навіть судові практики, що не узгоджуються з Конституцією, саме Конституційний Суд України виступає «антивірусом», який виявляє, ізолює та вимикає несумісні елементи.

Три ключові функції КСУ

Контроль конституційності

Перевірка відповідності законів та актів Конституції України

Офіційне тлумачення

Роз'яснення змісту конституційних норм, усунення прогалин та колізій

Індивідуальні скарги

Розгляд конституційних скарг громадян і юридичних осіб з 2016 року

КСУ діє як «негативний законодавець»: він не пише норм, але може «вимикати» неконституційні положення, після чого законодавець зобов'язаний «перешити» регулювання з урахуванням конституційних орієнтирів.

Склад та гарантії незалежності КСУ

Структура Суду

- 18 суддів, призначених порівну Президентом, Верховною Радою та з'їздом суддів
- Строк повноважень — 9 років без повторного призначення
- Рішення є обов'язковими та остаточними
- Визнані неконституційними норми втрачають чинність з дня ухвалення рішення

Види конституційного контролю

01

Абстрактний контроль

За конституційними поданнями
Президента, щонайменше 45 народних
депутатів, Верховного Суду чи
Уповноваженого з прав людини

02

Попередній контроль

Висновки щодо відповідності міжнародних
договорів, питань референдуму та
процедури імпічменту

03

Індивідуальна скарга

Коли особа доводить, що застосований у її
остаточному судовому рішенні закон
суперечить Конституції

Розпуск Верховної Ради: баланс влад у дії

Президентський указ

Розпуск парламенту і призначення позачергових виборів

1

Рішення КСУ № 6-р/2019

Указ визнано конституційним: вибори як форма народного волевиявлення можуть розв'язати конституційний конфлікт

2

3

Оскарження депутатами

Посилання на нечіткість підстав для розпуску

Рішення окреслило межі президентських повноважень і підтвердило можливість політичного «перезавантаження» в межах Основного Закону.

НАБУ та межі президентських повноважень

Рішення № 9-р/2020

Президент вийшов за межі Конституції, призначивши директора НАБУ. Конституція прямо не надає йому таких повноважень.

Рішення № 11-р/2020

Визнано неконституційними положення закону, які закріплювали за Президентом подібні повноваження.

Сигнал простий: антикорупційні інституції потрібні, але створюються і керуються в межах Конституції. Держава підкорегувала кадрові процедури НАБУ, щоби розподіл влад не ламався навіть з благих мотивів.

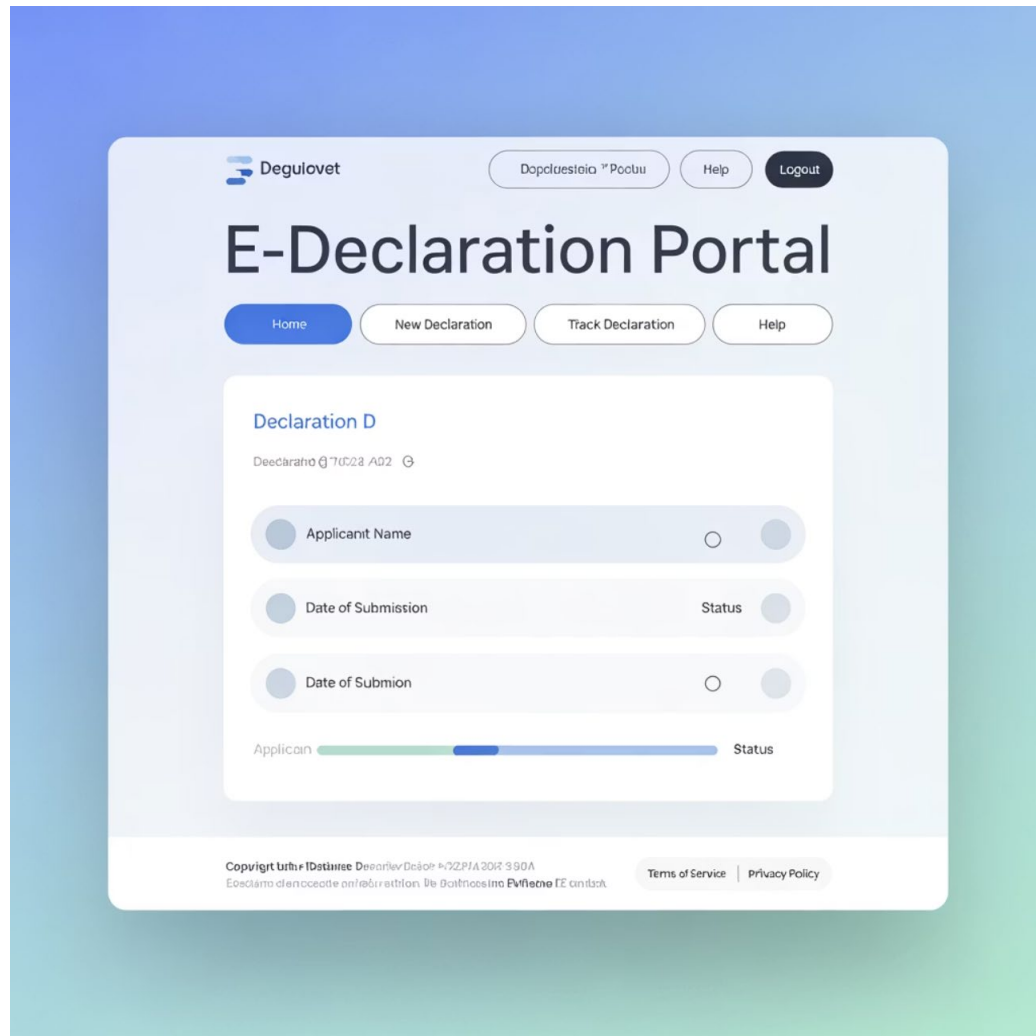
Антикорупційна криза: е-декларування та НАЗК

Рішення № 13-р/2020

КСУ визнав неконституційними частину контрольних повноважень НАЗК та кримінальну статтю 366-1 КК про недостовірне декларування.

Проблеми: виконавча влада не може контролювати судову, а кримінальна відповідальність за «недостовірні відомості» була надмірною і нечіткою.

«встановлення кримінальної відповідальності... є надмірним покаранням... непропорційним шкоді»

Процесуальне вікно для апеляції: доступ до правосуддя

1

Проблема

Перелік ухвал слідчого судді для апеляційного оскарження був вичерпний. Заяви про злочини «зависали» на старті без можливості оскарження.

2

Рішення КСУ

Заборона апеляційного оскарження визнана неконституційною як порушення права на ефективний судовий захист (ст. 55 Конституції).

3

Ефект

Апеляційні суди почали приймати скарги. Це дисциплінувало досудове слідство — ігнорувати заяви стало складніше.

Європейські стандарти в українській практиці

Свобода зібрань

КСУ тримає курс на стандарти *Vyarentsov v. Ukraine* (2013): будь-яке обмеження зібрань має бути «встановлене законом» і пропорційним.

Люстрація

Орієнтир на *Polyakh and Others v. Ukraine* (2019): втручання має бути індивідуалізованим і відповідати критеріям необхідності в демократичному суспільстві.

Рішення ЄСПЛ допомагають КСУ будувати системну аргументацію про належні межі державної влади в демократичному суспільстві.

Статистика та реформи КСУ

429

Конституційних
скарг

надійшло до КСУ у
2024 році

401

Від фізичних осіб
що показує інституційну
«соціалізацію»
інструменту

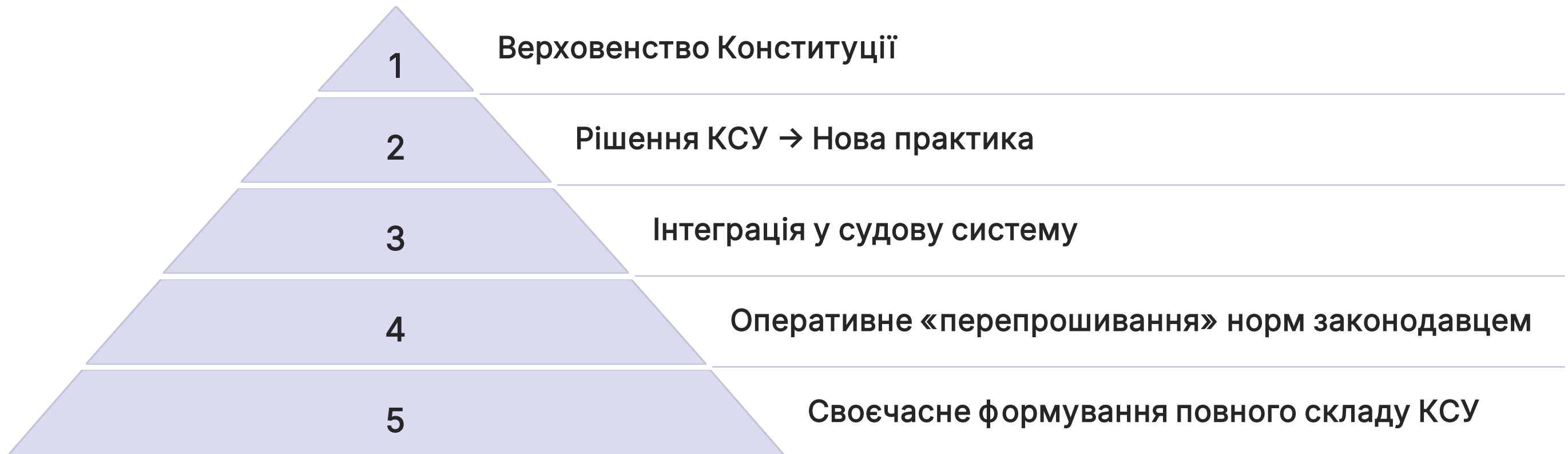
11

Суддів із 18
станом на квітень 2025
року (відсутність
кворуму)

Після рекомендацій Єврокомісії у 2023 році ухвалено Закон № 3277-IX про участь міжнародних експертів у відборі суддів КСУ. Додатковий фільтр доброчесності підсилює довіру до конституційної юстиції.

КСУ — останній запобіжник верховенства Конституції

КСУ перемикає важелі між політичною доцільністю і правовою допустимістю. Він не підміняє інші гілки влади, але задає червоні лінії: що дозволено в конституційній державі. Коли всі елементи системи працюють злагоджено, Основний Закон стає не просто текстом, а щоденною практикою свободи.

Вища рада правосуддя та органи суддівського врядування

Архітектура судоустрою — це не абстрактні інституції, а взаємопов'язані механізми, які щодня тримають баланс між незалежністю судді і відповідальністю перед суспільством.

Вища рада правосуддя: нервовий центр судової влади

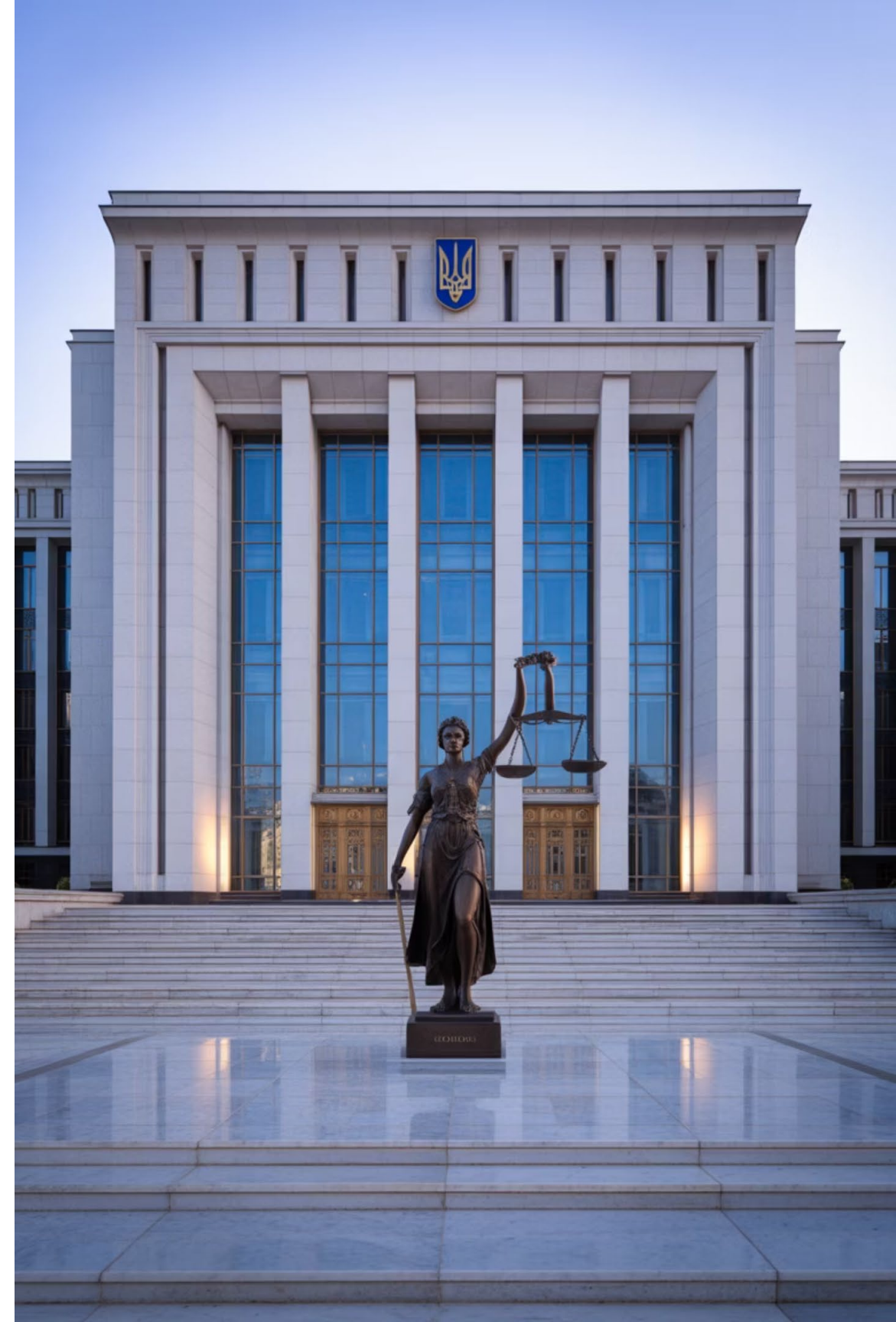
Конституційний мандат

ВРП — це «нервовий центр» судової влади, створений для гарантування її незалежності та відповідальності. Конституція прямо визначає ключові повноваження.

Ключові функції

Внесення подання про призначення судді, рішення щодо дисципліни і несумісності, звільнення судді, згода на затримання/арешт.

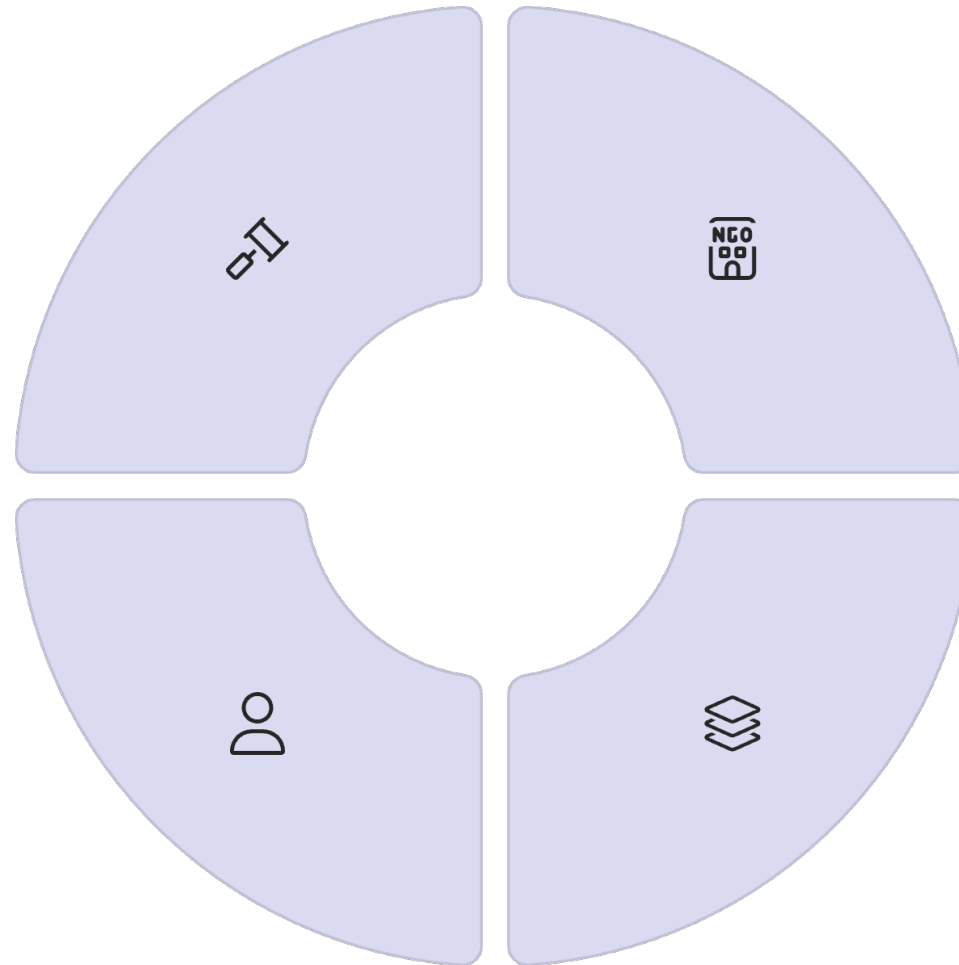
«ВРП ухвалює рішення про звільнення судді з посади і надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою» — ст. 131 Конституції

Склад і формування ВРП

З'їзд суддів
10 членів обирає з'їзд суддів України

За посадою
Голова Верховного Суду входить до складу ВРП за посадою

Державні органи

По 2 члени від Президента та Верховної Ради

Професійні спільноти

По 2 від з'їзду адвокатів, прокурорів, юридичних вишів

Загалом у ВРП 21 член. Строк повноважень — 4 роки; одна й та сама особа не може обіймати посаду два строки поспіль.

Нова ВРП після 2021 року

Етична рада

Реформа № 1635-IX (14.07.2021) запустила Етичну раду з міжнародними експертами. Вона оцінює доброчесність чинних і майбутніх членів ВРП.

09.02.2022 Етична рада розпочала оцінювання діючих членів ВРП, пропускаючи до голосувань лише тих, хто пройшов її фільтр.

Дисциплінарні інспектори

Дисциплінарна «конвеєрна стрічка»

Крок 1: Скарга → Дисциплінарна палата ВРП

Скарга надходить до дисциплінарної палати. Інспектор готує матеріали; палата або закриває провадження, або застосовує стягнення.

Крок 2: Скарга на палату → Пленум ВРП

Рішення палати переглядає сама ВРП у пленарному складі. У 2025 році ВРП скасувала попереднє стягнення щодо судді ВАКС.

Крок 3: Судовий контроль

Подвійний судовий фільтр: Верховний Суд як перша інстанція, далі — Велика Палата (касаційний перегляд).

Імунітет судді: не безкарність, а гарантія

Конституційний захист

Конституція забороняє будь-який «вплив на суддю». Затримати або тримати під вартою суддю без згоди ВРП не можна.

«Без згоди ВРП суддю не може бути затримано або утримувано під вартою»

Виняток із правила

Затримання на гарячому за тяжкий або особливо тяжкий злочин можливе без згоди ВРП.

Тимчасове відсторонення

Коли є підозра у тяжкому проступку або ризик тиску на процес, ВРП тимчасово відсторонює суддю від здійснення правосуддя.

Уроки Страсбурга: як ЄСПЛ змінив дисципліну суддів

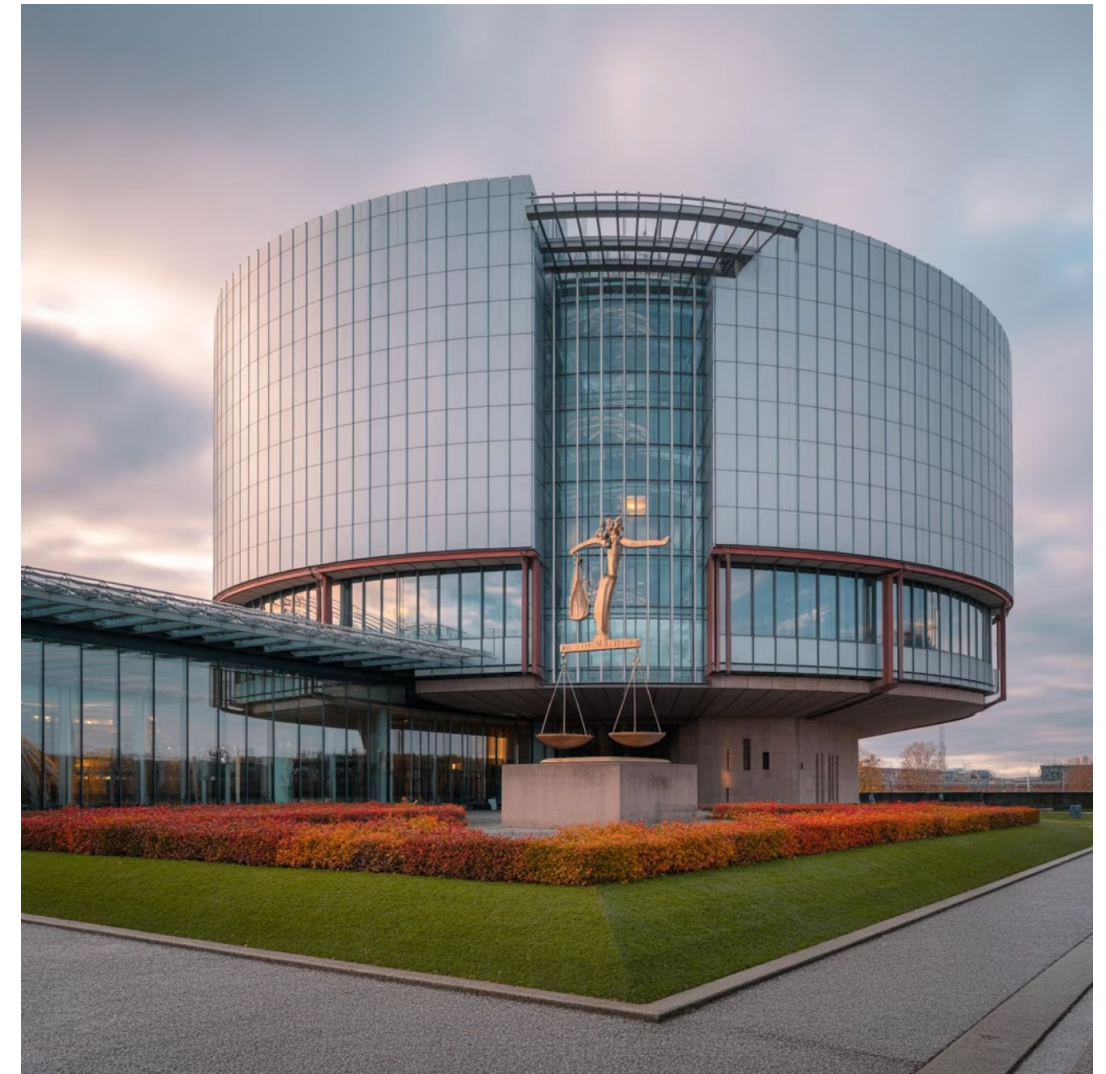
Volkov v. Ukraine (2013)

ЄСПЛ встановив порушення при звільненні судді Верховного Суду за «порушення присяги». Принциповий меседж: дисциплінарна процедура має бути незалежною, передбачуваною і справедливою.

«Domestic law did not provide any time bars on proceedings for dismissal of a judge for "breach of oath"»

Denisov v. Ukraine (2018)

Велика палата уточнила стандарти справедливого процесу у кадрових спорах суддів. Це рішення стало «навігатором» для національних судів.

Після рішень ЄСПЛ український законодавець «перепрошив» процедури через оновлений склад ВРП, подвійний судовий контроль та Етичну раду.

ВККС та ДСА: кадровий двигун і інфраструктурний ТИЛ

ВККС — кадровий двигун

Проводить конкурси, кваліфікаційне оцінювання, формує рекомендації щодо призначення/переведення суддів. Оновлена рамка закріплена законом № 1629-IX (13.07.2021).

Склад: 16 членів, кворум для роботи — 11. Для рішень щодо призначення потрібно не менше 14 голосів.

ДСА — інфраструктурний тил

Забезпечує організаційне й фінансове функціонування судів, ВККС, НШСУ. Опікується кадрами апарату, ІТ, будівлями, безпекою, закупівлями.

Незалежність суду — це не лише право, а й ресурс: світло, охорона, зарплати апарату, система електронного діловодства.

Суддівське самоврядування: правила корпорації

01	02	03
З'їзд суддів України	Рада суддів України (РСУ)	Збори суддів у кожному суді
Найвищий орган: обирає членів ВРП, призначає суддів КСУ, обирає Раду суддів України, ухвалює Кодекс суддівської етики.	Постійний представницький орган: готує заходи із забезпечення незалежності судів, розглядає питання правового/соціального захисту суддів.	Вирішують внутрішні питання: спеціалізація, навантаження, адмінпосади в суді, обов'язкові рішення для всіх суддів/апарату.

На XX з'їзді суддів (18.09.2024) оновлено Кодекс суддівської етики та ухвалено рішення щодо енергостійкості судів в умовах війни.

Justice
for all

Висновок-навігатор: система у дії

ВРП — конституційний запобіжник

Призначає/звільняє/дисциплінує суддів, дає згоду на затримання і відповідає за довіру до суду як інституції.

ВККС — кадровий двигун

Конкурси, оцінювання, рекомендації; без неї судова система «задиhaється» від вакансій.

ДСА — інфраструктурний тил

Бюджети, приміщення, ІТ, люди — щоб суддя міг судити, а не шукати папір і генератор.

Самоврядування та НШСУ

Правила й голос суддівської спільноти (етика, представництво) та освітній центр (від кандидатів до суддів ВС).

Судовий контроль (ВС → ВП ВС) робить систему самокоригувальною, а стандарти ЄСПЛ — європейсько-сумісною. Це живий механізм балансу між незалежністю та відповідальністю.